

3 2044 122 991 250

DF 93747

Мих. Грушевський

Л - 19366

РЛ - 16436

ДЕ - 112845

Звідки пішло Українство

і до чого воно йде.

Київ, 1917.

З друкарні Акц. Т-ва „Петро Барський“, Хрещатик 40.

Книги й брошури того ж автора:

Історія України-Руси, 8 томів (т. 2, 3 і 5 нема є продажі, будуть аж після війни).

Ілюстрована історія України.

Про старі часи на Україні. Коротка історія.

Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII в. (з ілюстраціями).

Всесвітня історія в короткім огляді, з ілюстраціями, перша частина вийшла, друга друкується, третя (XVII—XIX вв.) ладиться до друку.

З політичного життя України. Розвідки, промови, замітки (Громад. рух на Україні. Галицьке боярство. Хмельницький і Хмельниччина. Виговський і Мазепа. Шведсько-український союз 1708 року, ін.). Друкується.

З біжучої хвилі. Статті на теми дня 1905—1906 рр.

Антракт. На українські теми 1907—1914 рр. Друкується.

Під хмарою стоячою. З українського життя. Друкується.

Брошури:

Хто такі Українці і чого вони хочуть?

Звідки пішло Українство і до чого воно йде.

Якої ми хочемо автономії і федерації.

Вільна Україна. Статті з останніх днів.

Про українську мову і школу.

Про українську мову й українську справу.

Переяславська умова України з Москвою. Тексти, замітки, пояснення. Друкується.

Сі книжки і всякі інші продаються в усіх українських книгарнях. Від видавців можна діставати тільки великими партіями (по 1000 прим. і більше), тільки на місці, без достави.

Переднє слово.

Коли настала свобода і Українці вийшли в тисячах на улиці й площі під стягами „Вільної України“, „Автономії України“, „Самостійної України“—се здало ся богатъю чимсь несподіваним, чимсь новим. Про Українців їх неприхильники або промовчували, або писали, що то купка людей, які видумали собі свою мову, пишуть нею книжки, котрих ніхто не читає, а народ їх не знає, знати не хоче. Як же так стало ся, що коли настала свобода, то зараз же народ підняв ся і став поруч тих Українців і приняв їх слово за своє слово і їх домагання за свої домагання—сказав, що він хоче того ж, що вони хочуть, вважає їх своїми вірними товаришами і провідниками?

Тому, що Українці нічого нового не видумували. Вони нагадували тільки те, за що бороли ся і голови свої складали предки нинішніх Українців, добиваючи землі і волі, свободи і рівності, української автономії і державности.

Теперішнє Українство се те що було од віків на Українській землі: домаганнє для українського народу рівного права з іншими народами—права бути господарем на одвічній своїй землі. Тільки що народ той називав себе в давніх віках народом руським; а як ся назва стала означати і Великоросів, і тих що від українського народу його права відбирали, то він не схотів далі сим іменем називатись і пошукав собі іншого імені¹⁾). А діло його старе—те що почало ся багато віків тому.

Теперішня Україна і її минувшина.

Україною ми називаємо край, де більшість має український народ, себто де Українців живе більше ніж якого не будь народу. Коли порахувати Українців і не Українців, то виходить, що Українці мають більшість на просторони від середини Карпатських гір до середини північного Кавка у, і

¹⁾ Про се коротенько в брошуру: „Хто такі Українці і чого вони хочуть“.

від Чорного моря до ріки Припяти. Українська земля оточує широким поясом північне побереже Чорного моря, приблизно на півтори тисячі верст вздовш, а 800—900 верст вшир. Жило на тім просторі перед війною людей 40 міліонів з верхом, а з того 30 міліонів з верхом було Українців (до кладного рахунку досі не можна було зробити, і мабуть, що Українців було далеко більше, ніж вираховано). З того невелика частина, так коло восьмої частини, належала до Австрійської держави (Австро-Угорщини), а все інше до держави Російської.

На сїй землї Український народ, або краще сказати—ті люди, від яких пішов теперішній Український народ, бо вони себе звали давнійше ріжними іншими іменнями—живе не менше як півтори тисячі лт. При кінці IV віку по Христі маємо на се виразні звістки, що тоді сї племена східнословянські, від котрих пішли наші Українці, стали поширювати ся на південні—і йдучи з півночі почали наближати ся до Чорного моря. Трохи пізнійше вони вже напевно займали приблизно ті краї, в яких живуть тепер: тільки на схід, в Донщині, на Кавказі, в Криму разселилися в пізніших віках, а дещо мабуть втратили на заході. На південні, в сусідстві з степами чорноморськими, ріжні орди кочові не раз витискали звідси Українців, вони уступали ся в затишнійші місця, лісисті та багнисті, куди кочовники не заходили, а потім знов вертали ся на свої старі оселі—як не вони сами, то інші їх земляки. В останнє ж разширилися вони від великих повстань против Поляків, виходячи на схід, коли Поляки гору брали над козаччиною, і потім коли впала Кримська орда і перенесено Запорозьке військо на Кубань—на весь нинішній простір, до Дону, до Волги, до Черного моря, а місцями і до Каспійського.

В середині Української землї, її одвічнім осередку Київі десь в VIII чи IX віці по Христі, приблизно одинадцять віків тому, завязало ся державне жите. Князі і владуша, воєнна верства сїй держави називали себе Русю. Вони обєднали навколо себе всі краї залюднені південними, українськими племенами, підбили їх під свою владу, а також і ті північні племена, з яких потім пішов народ білоруський і великоруський. Київ став осередком великої політичної та культурної роботи. Відси пішла нова, християнська віра, перейнята від Греків, книжність, мистецтво, право, основи нового політичного і громадського ладу, культурний уклад. Все се поширювало ся з Київа на українських землях і положило перший початок обєднанню в один народ, в одно національне тіло тих давніх окремішних українських племен і областей.

Воно пошировало ся також і по інших приналежних землях, великоруських і білоруських. Але татарське лихолітє розірвало досить різко звязки українського півдня і велико-

руського північного сходу. Українські землі зісталися в тіснійшім звязку з північно-західними, білоруськими землями—разом з ними війшли потім в склад Литовсько-польської держави. Разом вони пережили культурно-національний рух проти натиску польщини: католицтва, польського панства і польської культури. Але розвиток козацтва дав новий вигляд і характер українському житю і виразно відріжлив його і від білоруського. Правда, велике повстання, що пішло під проводом Б. Хмельницького, хотіло обєднати під козацькою кермою не тільки українські, а й білоруські землі. Але се не вдало ся, і можна сказати, що від Хмельницького скінчила ся доба українсько-білоруська, і українська народність визначила ще різше ніж перед тим свою окремішність. Потім літературно-політичне відродження, що пішло з кінцем XVIII століття, повело далі формування української народності в справжню національність, а докінчує його нинішній політичний рух.

Почини новаго українства.

Культурний рух XVI в.—громадський і церковний був першим відродженням українського громадянства. При всіх відмінностях в нім є вже богато спільного, що звязує його з пізнійшим українським рухом XIX століття. Провідники, діячі українського відродження XVI в. глибоко відчували свої звязки з старою, Київською Русью. Вони були переняті пошаною для старої державності сеї української Руси, вдячно памятали старих київських князів—все що зробили вони для твої культури українських земель, яку діячі XVI століття хапалися оборонити від польського натиску. Але вони опиралися вже не на князях і панах, а шукали опори для національного руху в ширшім громадянстві. Головно в дрібнім міщанстві, як елементі краще організованим, свідомішім і не такім безправнім, як тодішнє закріпощене селянство. Але в тодішніх писаннях знайдемо горячі сторінки і в обороні цього селянства—їого людських прав, його прав на рівність. Особливо цікаві з цього погляду писання Вишеньського, що як з одного боку виступає вірним, навіть узьким прихильником старої церковності, так з другого підіймається на висоту можна сказати—Шевченківського гніву на всіх, хто гнітить трудящий український народ, хто живе його потом і працею і позбавляє прав.

Потім сю лінію повела далі козаччина, що в своїй боротьбі за свої права і політичне право всього народу опиралася незмінно на селянство, вважала його своєю правою рукю—як висловився Хмельницький в одній промові, і знищеннє панського права поставила своїм завданням. В очах народа козацтво стало боротьбою не тільки за національне право українського народу, але і за визволення трудящого

українського люду. Се те що вложив Шевченко в уста свому козакови-небіжчикови, воно передає сей погляд народу на козацтво:

Оде воля спить!

Лягла вона славно, лягла вона вкупі
З нами козаками...

Тут пана немає
Усі ми однако на волі жили,
Усі ми однако за волю лягли...

Через те що склад козацтва був дуже не одинаковий, і перевагу в нім взяла старшина, з панськими поглядами, козацькі верхи не відержали кінець кінцем сеї сuto-демократичної лінії: козацька Гетьманщина задержала де в чім тільки демократичні порядки, але в відносинах економичних (хозайських) і соціальних (громадських) вона відійшла від демократичності. Для народу се було зрадою козацькому духови, козацькій програмі. Тому він так сильно виступав против козацької старшини. Для нього козацтво було і зістало ся охороною прав не тільки політичних, але й соціальних: землі й волі для трудящого народу, і через те він свято заховав пам'ять про нього і поривав ся до його відновлення.

Старшина натомість висунула на першій плян домагання політичні, державні. Визволивши від Польщі на перших початках східню Україну, наддніпрянську, а бажаючи далі визволити всю українську землю, козацька старшина хотіла утворити з неї осібну українську державу під своїм проводом. Не звіряючи власній силі вона шукала якоїсь опори поза Україною. Так ото Хмельницький з старшиною звязали ся з Кримом і Туреччиною, признавши зверхність султана, потім з московським царем, далі війшли в змогу з шведським королем, що своїм трактатом обовязав ся „призвати і проголосити військо Запорозьке з усіми підластнimi йому землями за народі свободний і нікому не підвласний“ і добити ся від Польщі призначення цілої України незалежною державою.

В сім домагання української старшини відповідали бажанням народу—тільки народ, не звіряючи панським нахилам старшини, бояв ся, щоб вона не помирала ся з Польщею і не повернула на Україну панів. Тому раз у раз мішав старшинську політику, і се развоєнне народу і старшини підрізало українську свободу, дало московському правительству змогу приборкати українську державність, а далі взагалі закувати в тяжкі кайдани все українське жите.

„Українське питаннє“.

З того часу як московський цар згодився прийняти Україну під свою руку (в осени 1653 р.), українське політичне жите обертало ся коло відносин до Москви. Українське жите вступило в період „українського питання“ що до Московсько-Російської держави і в нім зіставало ся до остатньої революції.

Хмельницький з старшиною від самого початку повстання хотіли, щоб московське правительство своїм військом звязало Польщу, а особливо Литву і дало змогу Україні обернути всі свої сили на визволення всеї Української землі і сформованнє її в Українську державу. З переговорів виявлялося, що московське правительство не розірве своїх відносин до Польщі за меншу ціну як за признаннє московського царя зверхником України. Московську поміч гетьманські круги цінили так дуже, що згодилися на се—але, розуміється, хотіли задержати українську державність і під московською протекцією. В сім напрямі сталася в Переяславі устна умова з царським представником Бутурліним, що приїхав на Україну на початку 1654 р. прийняти присягу від гетьмана, війська і всеї української людності. Українські посли, що поїхали до Москви—дістати від царя письменне підтвердження на свої домагання, предложили їх цареви в формі прошення, очевидно—по формі даній їм московським приказом (міністерством), і царські відповіди дано в формі резолюцій на сі прошення. Але московське правительство дивилося на сей акт таки як на договір свій з Україною, чи „військом Запорозьким“,—так і називало їх „договорними статями“, або договором. Воно не важилося ні в чому змінити сих „статей Богдана Хмельницького“ (як воно їх називало) інакше як тільки за згодою військової української ради, навіть цар Петро, зломивши сю умову самовільно, все таки по старій памяті називав їх „трактатом учиненим з Хмельницьким“, і так само Катерина скасувавши гетьманство, не переставала називати їх договором, чи „уговорними статями“¹⁾.

Царські резолюції одначе від самого початку не вдоволили війська. Українська старшина і все громадянство хотіли, щоб Україна як стала фактично після великого повстання 1648 року самостійною державою, так і далі нею була. Вони зрікалися своєї незалежності, приймали зверхність московського царя, обіцяли йому військову поміч свою взамін за поміч, якої сподівалася від Москви, готові були платити до царського скарбу частину своїх доходів, але у внутрішнім своїм правлінню хотіли повної автономії. Тим часом московське правительство, хоч на практиці рішилося до смерти Хмельницького не рухати української автономії, побіцяти сеї незайманності не хотіло. Воно сподівалося згодом привести Україну в повну залежність, як звичайну провінцію. Се зрозуміли на Україні й стали з підозріннем дивитися на московське правительство.

Ще більше роздражнило воно українське громадянство, коли цар звабився на польські обіцянки, що Поляки виберуть його королем Польщі,—вчинив перемир'я з Польщею

¹⁾ Про се буде в брошюрі „Переяславська умова“.

против Шведів, союзників козацьких, і від Українців захотів, щоб вони з Поляками замірилися, а звернули на Шведів. Українці вважали сю професійну угоду Москви з Польщею за зраду Москви, за розрівання переславської умови. Вони рішили вийти в тіснішу спілку з Шведами, уложили з ними згаданий вище трактат, і постановили спільними силами добити Польщу, а з Москвою свої відносини розірвати. В 1658 році, за наступника Хмельницького гетмана Виговського оголошено українську ноту до європейських держав—гетьманське правительство оповіщало їх, що лукава і зрадлива політика московська змусила його розірвати уложену спілку, скинути зверхність царя і за помічю сусідніх держав обстоювати незалежність України від Москви¹⁾.

На біду, сі сусідні держави не могли тоді підтримати Україну. Швеція мусіла кинути війну з Польщею, тому що на неї саму напала Данія. Українці мали до помочи Кримців, але сього було мало; тоді старшина війшла в згоду з Польщею і уложила з нею спілку („Гадяцька унія“ 1658 р.), що забезпечала Україні державну самостійність. Та простий народ на Україні не хотів мати ніякого діла з Польщею—боявся, що пани знов повернуть на Україну. Сим і покористувала ся Москва.

Московський цар, як раз узяв Вкраїну, не хотів випускати з рук, і тепер скористав з сього українського роздвоєння, з недовірія народу до старшини. Виговський мусів зрікти ся булави, і його наступник Юрій Хмельниченко так само. Московське правительство дуже зручно визискувало для себе внутрішні замішання України, щоб мати своїх прихильників між старшиною і всякими способами підкопувати тих, хто стояв против московської політики. Так упав Много-грішний, потім Дорошенко. Старшина не сміла виступати против Москви після сього. Тільки похід Шведів на Україну осмілив її зробити ще одну пробу визволення. А коли вона не вдалася, цар Петро поважив ся скасувати державний лад України—всяку самостійність її, не питуючи ся згоди військової ради української, як досі робило московське правительство при всякій зміні в „статтях Б. Хмельницького“. Однака се рішуче порушення „трактату учиненого з Б. Хмельницьким“ самому російському правительству—наступникам Петра—здалося виступом занадто рішучим і небезпечним. Воно вернуло українські порядки, і тільки Катерина II осмілила ся покасувати їх знову і ще більш рішучо, ніж се зробив Петро I—почавши від скасування гетьманського уряду (1764) і кінчаючи знищеннем Січи (1775) і військового устрою української гетьманщини (1783).

¹⁾ Про все се ширше в моїй Ілюстрованій історії України і в книжці „З політичного життя України“.

Се знищеннє українського автономного ладу, без згоди Українців, було вчинком беззаконним, безправним, бо він противився Переяславській умові, котрою Україна прилучила ся до Москви. Як уже сказано, саме московське правительство дивило ся на „статі Хмельницького“ як на договір, що може бути змінений тільки за згодою обох сторін—воно не признавало можливим змінити його самовільно. Українське громадянство в своїх наказах на скликане Катериною II зібраннє депутатів в 1767 р. однодушно висловило ся, що статі Бог. Хмельницького мусять бути заховані і гетьманство привернене. Але царське правительство вважало себе досить сильним, щоб накинути свою волю Українцям і гостро карати всякий непослух і всякий протест.

Нове українство XIX віку.

Цариця Катерина покладала всі надії на те, що страшачи карами прихильників волі, а нагорожаючи урядами, чинами і грошима покірних, царське правительство примусить українське громадянство забути свої давні мрії і змагання. Як злі духи—вороги України у Шевченка, в „Великім Льоху“ замишляють:

Я золотом розтопленим залю йому очі.

Я царевими чинами скручу йому руки.

А я зберу з всього світа всі зла і всі муки...

Старшину українську зрівняно з дворянами росийськими, чини козацькі переведено на чини росийські. Відкрито Українцям дорогу до найвищих посад росийських (чимало з них було міністрів). Селянство українське віддано українській старшині в люте кріпацтво, у всім зрівнявши з селянами великоруськими, аби тільки старшина, пани українські забули гетьманщину і права українські.

Але громадянство українське не забуло. Навіть пани вкраїнські, взявши вдячно, що їм дав царський уряд, таки не перестали жалувати за гетьманським урядом і старою автономією. Між народом же і між тим громадянством, що виходило з народу або взагалі з кругів не панських—з духовенства наприклад, було велике незадоволення на нові московські порядки. Нарід український свято зберігав пам'ять про стару козаччину, боротьбу за волю і рівність, стару славу українську, перемогу народу над панами. Письменники українські пригадували колишню славу гетьманщини, жалували і обурювали ся на неволю народню, гірку долю кріпаків, вихваляли високі чесноти селянської душі, селянського розуму, селянського житя, славили народне слово і народну поезію. Так приготовляв ся ґрунт під нове українство. А виступило воно перед світом в політичнім українськім товаристві, так званім брацтві Кирила й Мефодія.

Завязали його в Київі в 1846—7 рр. найвизначнійші, найкращі сили тодішньої України: Шевченко, Костомарів, Ку-ліш, Гулак, Білозерський і інші. Товариство се існувало недовго—бо його видав доносчик. Але воно все таки встигло згуртовати наоколо себе доволі богато людей з українського громадянства, і досить виразно зазначило напрям нового Українства. Стоючи на ґрунті української пам'яти про визвольну боротьбу—брацтв, козаччини, війн з Польщею за визволення українського народу, Кирило-мефодіївці, поставили своїм за-вданнєм добиватися скасовання на Україні всякої неволі, раз-кріпощення селянства, свободи віри, слова і друку, переве-дення повної рівноправності, знищення всяких клясових при-вілегій і нерівностей, поширення освіти й піднесення добро-буту народного. Останнью же метою товариство ставило за-веденне справжнього народовластя, на Україні і по всій Слов-янщині. Україна мала перетворити ся в окрему республіку з виборним на певний час президентом, шоб уся адміністрація і вся влада у ній була виборна, „не по роду і маєтку (цен-зу), а по розуму і освіті“. Кождий інший словянський народ також мав утворити таку демократичну республіку, і сі слав-янські держави, числом сім або вісім, мали об'єднати ся в федерацію. В головах їх мав стати спільний словянський сойм у Київі, зложений з депутатів сих словянських республік, і виборний президент всеї федерації з кількома міністрами для спільніх справ федерації (напр. для заграничних зносин).

Товариство існувало недовго, бо вже весною 1847 р. членів його арештовано, розсаджено по вязницях і розіслано по далеких сторонах. На Українство пішли всякі заборони і пострахи. Про те гадки і пляни Кирило-Мефодіївців пішли широко в громадянство, і від них веде свій початок сучасне Українство. Кирило-мефодіївці, коли вернулися з заслання, старалися, поскільки се вважало ся їм можливим, проводити в ділі—коли не республіканські, то народолюбні пляни цього товариства, або обґруntовували з наукового погляду свої старі гадки. Величезний вплив мала поезія Шевченка. Його вірші, хоч заборонені, широко разходилися, а й ті що не були забо-ронені, були перейняті горячим протестом проти сучасного ла-ду, накликали до старих часів великої визвольної боротьби за волю і самостійність України. В тих писаннях, які виходили по за Росією—в Галичині, в Швайцарії то що, Українці раз-вивали далі гадки Кирило-мефодіївців про автономію України, про забезпечення її демократичного устрою—свободи, рівно-правності, повноти національної культури—щоб у всіх галу-зях громадського і культурного життя українська людність могла задоволяти свої потреби в українських формах: україн-ським письменством оригінальним, українськими перекладами чужих літератур, українським театром, українською школою, українською науковою, українським мистецтвом.

Царське правительство лякало ся сих плянів Українців. Славний цар-освободитель, Олександр II 1876 р. видав ганебний¹ указ, що мав знищити Українство. Сим указом забороняло ся привозити зза границі українську літературу без дуже гострої, просто неможливої цензури, і в Росії українські писання забороняли ся майже зовсім. Про те розвій української політичної мисли в отім напрямі, як я сказав тільки що, йшов далі певпинно, невважаючи на всі заборони та кари і нагінки на українських „сепаратистів“, як їх називали вороги (себто таких що хочуть відділяти ся).

Одно тільки осягали всі ці ганебні, нелюдські царські заборони—що Українці не могли винести своїх плянів і домагань перед широку публіку, в народ. Правительство не дозволяло ніяких українських газет, ніяких писань на політичні українські теми, ніякої літератури для народу на українській мові. Але в гуртках і громадах українських міцно трималися Кирило-мефодіївських поглядів про потребу ґрунтовної перебудови життя, про автономію України і заміну її залежності від Російського царства федеративним звязком. Сі погляди особливо розвивалися визначним українським діячем, київським професором Мих. Драгомановим, що виїхавши за границю в 1870-х роках, двадцять літ прожив там на еміграції, до самої смерті, і в ріжних часописях, збірниках і писаннях, що видавав з своїми товаришами в Женеві, потім у Львові на гроші складані Українцями в Росії, доводив потребу автономії України і федеративного укладу Росії.

Коли стало свободніше в Росії, після Японської війни і за часів першої та другої Думи, Українці і в Росії виступили публично з сими домоганнями: заявили, що своєю політичною програмою ставлять автономію України в федеративній Росії, і тільки з становища тактичного зараз настоюють на першій половині сієї програми—здійсненню національно-територіальної автономії України й інших національних областей Росії¹).

Від того часу, о скільки цензурні умови давали змогу (про федеративний устрій писати правительство не позволяло, вважаючи се нарушеннем цілості Росії)—Українці не переставали розвивати і повторяти при кождій нагоді, в пресі і живим словом про сій свої домогання.

Тепер, коли пропали всякі обмеження свободи слова, зборів і організацій, Українці виступають рішучо з сим своїм домоганням широкої національно-територіальної автономії України в федеративній демократичній Російській республіці. Вони організують на сій основі всю свідому українську людність і від сих домагань не відступлять.

¹) Див. мій збірник „Освобожденіе Россії и український вопросъ“, зложений з етатей друкованіх під час першої Думи, 1906 року.

До чого йдуть сії домагання.

До чого ж іде Українство, виставляючи отсії домагання? Чи хочуть Українці відділити Україну від Російської держави,—як страшать вороги нинішнього руху несвідомих—коли домагають ся автономії України? Чи хочуть розбити сю державу на часті, вимагаючи її перетворення в федеративну республіку? Чи хочуть вигнати з України всіх не-Українців, жадаючи українізації уряду і всяких установ? Чи хочуть відрізати Великоросів від Чорного моря і загнати на північ, замкнути їх в тісних межах колишнього Московського царства?

Такі страхи можуть пускати або люди не тямущі, котрі самі не розуміють, що значить автономія та федерація¹⁾, або вороги свободи і нового ладу, що хочуть перелякати і пересварити людей, та наробивши заколоту, скористати з того, щоб знову повернути назад царя, чиновників і всякі старі порядки. Се дуже небезпечна робота, і з неї не можна спускати очей. Несвідомих треба освідомляти, а свідомих остерігати що до небезпечних наслідків, які може мати їх баламутство.

Українці не мають заміру одривати Україну від Росії. Коли б вони мали такий замір, вони виступили б широко і отверто з такими гаслами—бо тепер за се вони б нічим і не рискували. Коли вільно Полякам жадати відновлення незалежності Польщі, то вільно й Українцям, як би вони схотіли, домагати ся відлучення України і повернення її в те становище, в якім вона стояла перед актом 1654 року—бездправно нарушеним Російським провітельством. Але Українці не мають наміру відділяти ся від Російської республіки. Вони хочуть задержати ся в добровільній і свободній звязі з нею. Хочуть тільки, щоб вона ні в чім не обмежала їх свободи і самостійності національного життя. Для того хочуть широкої автономії України. Хочуть, щоб російське провітельство і великоруське громадянство зного боку широко і отверто виріклися всяких явних і тайних забаганок правити Україною против її волі, верховодити нею, використовувати (експлоатувати) її засоби для завдань, для Українців чужих. Хочуть, щоб великоруське громадянство і російські партії признали, що Україною мають правити не вони, а український народ, з захованням прав меншин (в тім і тих Великоросів які живуть і житимуть на Українській землі), але з признанням державних прав української нації на українській землі. Коли буде таке шире признання з обох сторін, тоді відносини будуть ширі і сердечні, свободні від усіх укритих, задніх думок.

Добиваючи ся федеративного устрою Російської республіки Українці зовсім не мають заміру тим ослабляти її або

¹⁾ Значіння сих назв тут не буду виснажити, зроблено є в брошури „Якої ми хочемо автономії і Федерації”.

розривати. Говорити щось подібне можна хіба тілько рахуючи на людську неосвідомленість. Землі звязані федеративним звязком становлять одну державу. Їх союз звязує їх на завсіди —приймаючи його, вони зрікають ся права самовільно виступати з союзу. Вони заінтересовані, щоб їх союз був сильним і безпечним, щоб нікому не збирало на оходу зачіпати або кривдити його членів. Те що кождий з народів чи країв, членів цього союзу, має сам своє державне право, являється державою, зовсім не ослаблює їх потягу до спільногодержавного звязку, на користь котрого, в спільнім інтересі, сі держави-члени зрікають ся дечого з своїх прав. Германія стала федерацією вже кілька десять літ, а проте федеративний звязок зовсім не ослабив її —навпаки, се найбільш солідарна, найбільш внутрішно міцна держава з усіх сучасних. Стара Росія не могла ніяким примусом добити ся такої внутрішньої єдності. Нова Російська республіка, коли хоче удержані ся в цілості і силі, повинна широко зрікти ся всяких замірів тримання когось силоміць на припоні, до кінця провести прінцип свободи і самоозначення у внутрішніх відносинах. А такою, до кінця переведеною системою свободних і рівноправих відносин може бути тільки федерація.

Кажуть, що Германія держить ся цупко, не вважаючи на федерацію, бо се один німецький народ, принаймні у більшості. Та от Швейцарія дає приклад того, як кілька народів —Німці, Французи, Італіянці дружно тримають ся разом у федерації, і не тягне їх до сусідніх, одноплеменних їм самостійних держав. При ріжноплеменноти Росії власне тим більше їй потрібний федеративний устрій, щоб народи її не чули переваги або панування над собою державного великоруського народу, а чули самі себе державними кождий у своїй землі.

Не значить се, що горожане з інших країв Російської республіки не будуть мати приступу скажім до України, —що з України виженуть „кацапів“, що Великоросам не буде тут змоги вести якесь діло, служити, мати заробіток. Перший прінціп федеративного устрою, що горожанин одної з земель федерації має горожанські права в цілій федерації: значить, чоловік що вродив ся в Московщині матиме всі горожанські права, наприклад на Україні —може там користати з своїх виборчих прав, займати посади, вести діла. Нема сумніву, що до всіх державних установ України він матиме змогу звертати ся на своїй, великоруській мові і діставати від них відповіди. В усіх більших містах, безсумнівно, будуть школи для дітей Великоросів з російською мовою, і т. ін.

Через те не може бути мови, щоб автономія України чи федеративний уклад Російської республіки загорожували Великоросам приступ до Чорного моря, до українського вугля, зализа чи до чогось іншого. Знов пошлю ся на приклад Німеччини. Хіба якийсь прусський купець відчуває, що Гамбург,

найбільший порт Німеччини, се осібна держава, тому що Гамбург являється окремою міською республікою в складі Германської федерації? хіба він скаже, що через те йому як Пруссакови нема до моря приступу—що Прусію відтинає який небудь Мекленбург або Ольденбург? або що Баварія се чужий край, де йому нема притулку? Нема там сього, і так само не буде сього і в федеративній Російській республіці.

Наші завдання.

Українці не мають бажання від когось відділюватись, відмежовуватись—вони хочуть тільки, щоб ім і всьому громадянству України була змога порядкувати краєві справи, будувати долю краю без усяких сторонніх втручань, і без можливості таких втручань. Вони знають свої сили і засоби, і певні того, що коли край буде мати таку волю і буде забезпечений від усяких гальмовань і втручань з боку, він буде розвиватись настільки сильно і успішно, що йому не треба буде яких небудь штучних огорож від чужих впливів чи конкуренцій.

Ми маємо так богато свого, що нам нема чого заезжати на чуже. Ми знаємо, що може наш народ, і ми не боимося, що хтось потягне йому щось зпід носа, коли Українці зможуть розвинути відповідно свої сили і засоби. Наш край великий і богатий, оден з найкращих країв на світі, сотворений для розвитку великої, економично сильної держави. Український народ повний житєвої сили, енергії, здібний, витривалий, високо здатний до організації, до громадської солідарності. Національні почуття—стільки віків боротьби против усяких напастників, що наступали на волю і добро України, звязали міцно, вхопили національним обручем всі верстви українського громадянства—від панських і буржуазних груп до пролетаріїв. Досить відкрити людині очі на те, хто вона, щоб бути певним її вірності національний дісциплін. З цею міцною однією наш Український народ становить велику силу, суцільну глибу, моноліт, якого нема іншого в східній Європі.

На нім може безпечно оперти ся і Російська республіка, коли зрозуміє його значіннє—коли усвідомить собі, що не гальмувати організаційну енергію українського народу ій треба, не обмежувати її, а власне дати всяку змогу розвинути ся її вповні. На сім камені—як вірували наші ліди Кирило-методіївці зможе оперти ся і Словянщина. Він зможе відограти велику роль в будучій організації Європи¹⁾.

¹⁾ Про се я може поговорю позадовго в іншій книжечці.

Я твердо вірю—та й не оден я—що велика революція Росийська—тільки б її заховати від упаду та від анархії—велико вплине на політичну перебудову всеї Європи, на її перетворене в Європейську федерацію. Про таку федерацію думали здавна політики і спеціалисти державного права: вони вважали її льогичним виводом з усього дотеперішнього розвою європейського життя. Вона тільки здавала ся дуже далекою до останніх подій—так як тепер здається близькою і здійснимою. І от чому я й інші ні трохи не журимося повною політичною незалежністю України, не надаємо їй ніякої ваги. Для близшого часу зовсім досить широкої української автономії в федеративній Росийській республіці. А в будущині, сподіваємося, ся республіка віде в склад федерації Європейської, і в ній Україна стане одною з найбільш сильних, міцних і певних складових частей—одною з підстав сеї Європейської федерації.

Щоб наблизити ся до сеї світлої, великої будущини, нам, Українцям, треба всяко дбати про політичну організацію Українського народу і його солідарність, і заразом підтримувати Росийську республіку від упадку і замішань. Її керманичі, сподіваємося, скоро зрозуміють, що в сім напрямі може їй дати Українство, і залишать свої підозріливі, невірні відносини до нього.

А за себе Український народ в кождім разі постояти потрапить.

Інші брошури і книги того ж автора дивись на ст. 2.

УКРАЇНА, науковий трьохмісячник українознавства, Київ, Вел. Підвална 36 (передплата не уставлена твердо, треба поки що прислати 5 рублів).

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК, український місячник, до кінця року 10 рублів. Редакція: Київ, В. Підвална 36.

НОВА РАДА, щоденна газета, до кінця року 11 р. 20. Редакція: Київ, Володимирська 42.

РОБІТНИЧА ГАЗЕТА, щоденна газета, до кінця року 11 р. Редакція: Київ, Пушкінська ул. 4. Контора: Прорізна 5, кв. 10.

НАРОДНЯ ВОЛЯ, щоденна народня газета. Редакція: Київ, Володимирська 30.

ІНФОРМАЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ, Київ, Володимирська, Педагогичний Музей—дає пояснення в усіх українських справах. Там же Українське бюро праці (для Українців що шукають заняття).

Українські книгарні:

Київ, Безаківська 8, Укр. Книгарня.

Київ, Володимирська 53, Крамниця „Час“.

Київ, Фундукліївська 4, книгарня Е. Череповського.

Полтава, коло Европ. Гостинниці, Україн. Книгарня.

Полтава, б. Котляревського, книгарня Г. Марковича.

Харків, Петровський пер. 18, Укр. Книгарня.

Одеса, Преображенська 11, Книгарня „Діло“.

Катеринослав, Полтейська 36, Книгарня „Слово“.

Катеринодар, Кн. склад „Слово“, Кубан. союзу дріб. кредиту.

Кремінчук, Катерининська 4, Укр. Книгарня.

Миколаїв, Московська 3, Просвіта.

Петроград, Петроград. Сторона, Большой пр. 1, Укр. Книгарня.

Ціна 15 коп.